

Projekto

„Suinteresuotų institucijų pajėgumų pritaikymas gerinant upinių ir mažųjų žuvėdrų apsaugos būklę Lietuvoje“

ataskaita visuomenei

2023

Ivadas

Upinė ir mažoji žuvėdros, kaip nuolatos perinčios, minimos jau pirmose mūsų krašto paukščių suvestinėse. Deja, pastaraisiais metais jos nyksta dažniausiai dėl tinkamų veisimosi buveinių stokos, trikdymo ar net lizdaviečių sunaikinimo. Abiejų rūšių paukščiai mėgsta perėti atvirose smėlio ar žvirgždo salose, o mažosios žuvėdros – dar ir upės pakrantėse. Tačiau tokios buveinės veikiai užauga žole, krūmais ir medeliais. O kai taip nutinka, nebetinkamą perėti vietą žuvėdros apleidžia. Nemunas ir kitos didesnės upės dažnai pačios suformuoja seklumas ir salas, bet dažniausiai šios buveinės būna labai nestabilios ir laikinos. Per didesnius potvynius tokios paprastai žemos salelės neretai užliejamos ar nuplaunamos. Norint žuvėdroms pagelbėti, buvo įgyvendintas šis upinių ir mažųjų žuvėdrų apsaugai skirtas projektas. Tikimasi, kad dėl atliktų gamtotvarkos darbų atsiras daugiau saugių žuvėdroms perėti vietų, daugiau paukščių pavyks sėkmingai išperėti ir upinių bei mažųjų žuvėdrų populiacijos pagausės. Žuvėdrų apsaugos projektas Lietuvoje įgyvendintas pirmą kartą.

Projekto veiklų teritorijos

Projektas apėmė visas svarbiausias perinčioms upinėms ir mažosioms žuvėdroms Lietuvos teritorijas, kurioms suteiktas Paukščių apsaugai svarbių teritorijų (PAST) statusas. Projekto veiklos vykdytos 12-oje teritorijų:

- 1 Nemuno deltos pelkių ir seklių vandenų komplekse, apimančiame Nemuno upę ir jos deltą, jos senvages, Kintų žuvininkystės ūkį, Kuršių marių rytinio pakraščio dalį;
- 2 Užtvindyname išeksploatuotame Kalvių karjere su salomis;
- 3 Nemuno upės ruože tarp Kulautuvos ir Smalininkų su plačiomis seklumomis ir gausybe smėlio salų;
- 4 Novaraisčio draustinyje esančiame išeksploatuotame ir dalinai užtvindyname durpyne su supiltų durpių kalvomis, virtusiomis salomis;
- 5 Nemune tarp Prienų ir Lengveniškių su sezoniskai apsemiamomis smėlio salomis;
- 6 Nemune tarp Pelėšiškių ir Balbieriškio su keliomis mažomis sezoniskai apsemiamomis salomis;
- 7 Niedaus ir Veisiejų patvenktuose ežeruose su salomis;
- 8 Sartų regioniniame parke su žuvėdroms svarbiu Sartų ežeru;
- 9 Keliuose Vasaknų žuvininkystės tvenkiniuose su plūduriuojančiomis natūraliomis augalijos salelėmis;
- 10 Kretuono ežere su atviromis salomis;
- 11 Nemuno upės atvirose salose ties Lipliūnais;
- 12 O nuo 2021 m. Paupio ir Alsos žuvininkystės tvenkinių kompleksuose (Blinstrubiškio miško PAST) su žuvėdroms tinkamomis salomis.

Projekto tikslas

Pagrindinis projekto tikslas – pagerinti upinių ir mažųjų žuvėdrų perinčių populiacijų būklę jų apsaugai skirtose teritorijose, tinkamai tvarkant jų veisimosi buveines ir taikant kitas šioms rūšims svarbias apsaugos priemones.

Uždaviniai:

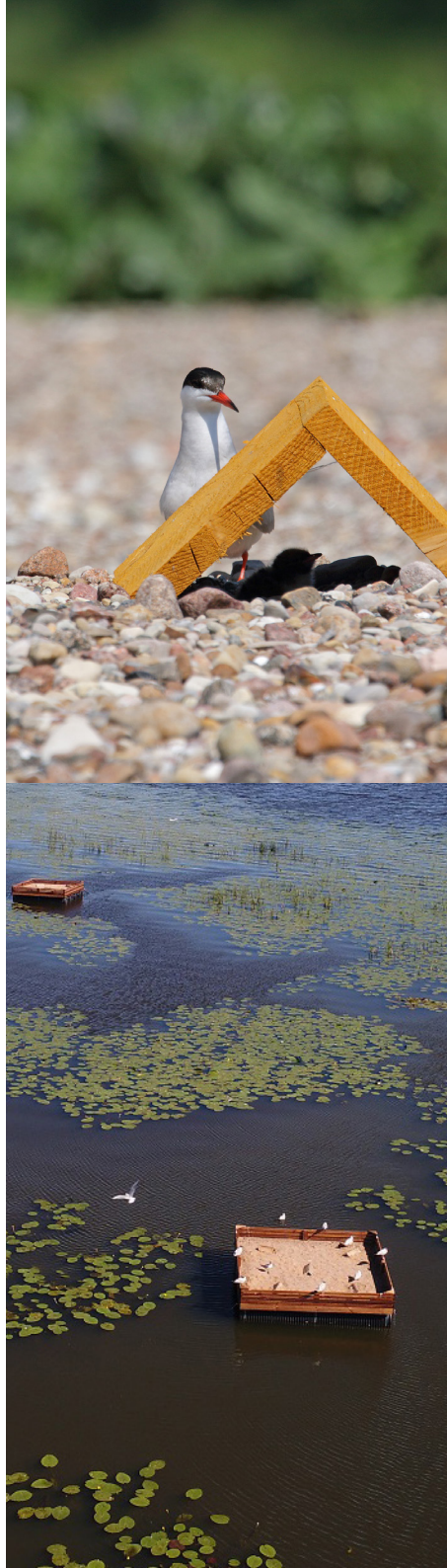
- buveinių tvarkymas;
- naujų upinių ir mažųjų žuvėdrų veisimosi vietų atkūrimas ir formavimas;
- specialių biotechninių priemonių (slėptuvių nuo natūralių priešų žuvėdrų jaunikliams, įspėjamųjų ženklų nuo nepageidaujamų lankytojų) įrengimas;
- minėtiems gamtotvarkos darbams naujų arba atnaujintų žuvėdrų apsaugai skirtų teritorijų gamtotvarkos planų parengimas;
- detalus perinčių upinių ir mažųjų žuvėdrų populiacijų gausos ir veisimosi sėkmingumo bei buveinių būklės monitoringas;
- visuomenės informavimas apie rūšių apsaugos aktualijas ir priemones, kurios padės efektyviai spręsti žuvėdroms kylančias problemas.

Gamtotvarkos ir kiti žuvėdrų apsaugai skirti praktiniai darbai

Įgyvendinant projektą atlikti įspūdingos apimties gamtotvarkos darbai – Nemuno upėje supilta 21 nauja sala, 3 paplūdimiai, Kalvių karjere supiltos 2 naujos salos, atkurtos 4 žuvėdroms perėti nebetinkamos salos, iš viso – apie 6 ha ploto. Per penkerius projekto metus (dažnai keletą kartų per metus) salose ar priekrantėse 34,73 ha plote šalinta sumedėjusi ir žolinė augalija. Žuvininkystės tvenkiniuose ir Sartų ežere upinėms žuvėdroms perėti įrengta 10 naujų ir suremontuoti 4 susidėvėję dirbtiniai plaustai. Skirtingose projekto teritorijose buvo įgyvendintos šios praktinės upinių ir mažųjų žuvėdrų apsaugai skirtos veiklos:

- Naujų smėlio salų formavimas ir jų priežiūra Nemuno laivybos kelyje Nemuno deltos ir Nemuno tarp Kulautuvos bei Smalininkų Paukščių apsaugai svarbiose teritorijose;
- Atvirų salų atkūrimas, naujų formavimas ir priežiūra Kalvių žvyro karjero PAST;
- Tinkamų upinės ir mažosios žuvėdrų veisimosi buveinių atkūrimas išlaikant atviras Nemuno salas dviejose Nemuno kilpų regioniniame parke esančiose PAST – Nemune tarp Prienų ir Lengveniškų bei Nemune tarp Balbieriškio ir Pelėšiškų, taip pat Nemuno salose ties Lipliūnais;
- Upinės žuvėdros veisimosi buveinių atkūrimas ir jų priežiūra tinkamai tvarkant žolinę ir sumedėjusią augaliją Kretuono ežero, Niedaus ir Veisiejų ežerų bei Novaraisčio PAST salose;
- Upinės žuvėdros veisimosi buveinių formavimas ir priežiūra įrengiant dirbtinius plaustus Sartų RP PAST, Paupio ir Alsos žuvininkystės tvenkiniuose, esančiuose Blinstrubiškio miško PAST;
- Specialiai pagamintų stogelio formos slėptuvių įrengimas žuvėdrų veisimosi buveinėse visose projekto teritorijose;
- Įspėjamųjų ženklų įrengimas upinių ir mažųjų žuvėdrų veisimosi vietose.

Su žuvėdrų apsauga susijusios politikos formavimas ir su ja susijusios teisinės prielaidos

Siekiant efektyvesnės upinių ir mažųjų žuvėdrų apsaugos bei jos didesnio masto apimant ne vien projekto teritorijas šalyje, projekto įgyvendintojai daug pastangų skyrė politikai formuoti ir su ja susijusiems teisiniams bei kitiems oficialiems dokumentams rengti. Tam pirmiausia buvo numatyta parengti ir įteisinti upinių žuvėdrų rūšies apsaugos planą, taip pat dabartinį mažųjų žuvėdrų apsaugos planą atnaujinti pagal naujausią aktualią informaciją. Be šių rūšių apsaugos planų, buvo parengti pirmieji trijų paukščių apsaugai svarbių teritorijų – Niedaus ir Veisiejų ežerų, Novaraisčio draustinio ir Vasaknų tvenkinių – gamtotvarkos planai, taip pat atnaujinti jau nebegaliojantys Kalvių karjero ir Kretuono ežero PAST gamtotvarkos planai. Kaip vienas svarbiausių projekto pasiektų rezultatų minėtinas naujos žuvėdrų apsaugai skirtos saugomos teritorijos – Nemuno salų ties Lipliūnais – steigimas. Be to, atsižvelgiant į projekto siūlymą, Blynstrubiškio

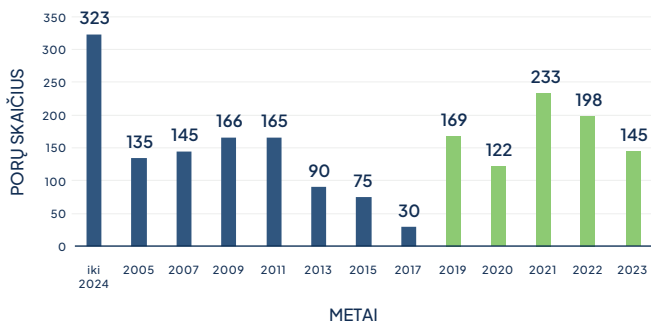
miško PAST tikslinių saugomų rūšių sąrašas buvo papildytas upine žuvėdra, o tai užtikrins geresnę jos apsaugą šioje teritorijoje.

Prireikė daug pastangų, kad būtų atsižvelgta į projekto siūlymus dėl specialių upinių žuvėdrų apsaugai skirtų priemonių įtraukimo į naujai rengiamą Europos jūrinio ir žuvininkystės fondo finansuojamą tikslinę akvakultūros ūkių programą. Projekto specialistai taip pat daug laiko skyrė rengiant žuvėdrų apsaugai skirtų teritorijų apsaugos tikslus, kurie pateikti aplinkos ministrui patvirtinti. Be šių darbų, buvo dalyvaujama rengiant kitus su žuvėdrų apsauga susijusius teisės aktus – vidaus vandens kelių naudojimo ir priežiūros taisykles bei kitus.

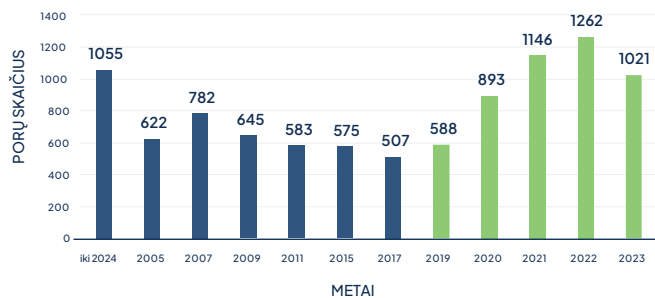
Monitoringas

Projekto metu buvo vykdoma perinčių upinių ir mažųjų žuvėdrų būklės ir įgyvendintų projekto veiklų veiksmingumo stebėseną visose šių paukščių apsaugai įsteigtose teritorijose. Perinčių žuvėdrų būklės vertinimas prieš projekto pradžią ir jam vykstant parodė akivaizdų įgyvendintų priemonių efektyvumą. Perinčių abiejų žuvėdrų rūšių skaičius daugelyje projekto teritorijų gerokai išaugo. Tai aiškiai matyti pateiktuose grafikuose. Atliekant monitoringą keliose žuvėdrų apsaugai įsteigtose teritorijose tam tikrais metais buvo pastebėta, kad perinčių porų skaičius sumažėjo. Nustatyta, kad dažniausiai perinčių porų mažėjo dėl į kolonijas įjunkusių plėšrūnų. Projekto metu ieškota, kaip galima išvengti naujų atsiradusių grėsmių. Bendras upinių žuvėdrų skaičius 2023 metais sumažėjo dėl daugelyje kolonijų išplitusio paukščių gripo. Neabejotina, kad epidemijai pasibaigus perinčių žuvėdrų skaičius atsikurs. Labai vertingi ir nauji duomenys apie upinių žuvėdrų socialinius ryšius, mitybos vietas bei klajones, surinkti taikant telemetrijos tyrimų metodą, t. y. joms uždėjus nedidelius specialius siūstuvus.

Tokius upinių žuvėdrų tyrimus projekto specialistai pasaulyje atliko pirmieji. Gauti itin vertingi duomenys, rodantys, kad upinės žuvėdros maitintis paprastai skrenda gerokai toliau, nei anksčiau manė ornitologai. Po keleto ar daugiau kartų per dieną paukščiai įveikia keliolikos ar net kelias dešimt kilometrų ilgio maršrutus. Didžiausi skrajūnai per vieną skrydį maitinimosi vietą nuskrido iki 50 km atstumą viena kryptimi. Toje pačioje kolonijoje perintys skirtingi individai dažniausiai tokius atstumus įveikia skridami į skirtingus vandens telkinius, neretai net visiškai skirtingomis kryptimis nuo perėjimo vietų. Pasirodo, upinės žuvėdros retai medžioja ten, kur peri, todėl nereikia nuogąstauti, kad žuvininkystės tvenkiniuose įsikūrę šie sparnuočiai darys žalą čia auginamoms žuvims. Įdomu, kad kiekviena žuvėdra pasirinktą vandens telkinį ar, pavyzdžiui, Nemuno upės ruožą lanko nuolat, o kitos dažniausiai ten net neužsuka. Tikrai Kintų žuvininkystės tvenkiniuose perinčios upinės žuvėdros beveik visos maitintis skrido į Kuršių marias ir pasiekdavo net Baltijos jūrą.

Perinčių mažųjų žuvėdrų porų skaičiaus dinamika projekto teritorijose

Perinčių upinių žuvėdrų
porų skaičiaus dinamika
projekto teritorijose

Viešinimas

Projekto viešinimas aprėpė įvairias veiklas. Galima išskirti pagrindines iš jų:

- Projekto svetainės sukūrimas ir aktualios projekto informacijos joje skelbimas;
- Informacinių standų įrengimas projekto teritorijose;
- Filmo, parodančio mažųjų ir upinių žuvėdrų gyvenimą veisimosi metu bei projekto vykdomas veiklas, taip pat projektui skirtų videosiužetų sukūrimas ir išplatintas;
- Mobiliosios fotoparodos apie mažųjų ir upinių žuvėdrų gyvenimą parengimas ir demonstravimas plačiam visuomenės ratui;
- Pirmosios knygos šalyje apie žuvėdras, taip pat kitų projekto leidinių – kalendorių, lankstinukų ir kitų – išleidimas bei išplatinimas;
- Visuomenės informavimas apie žuvėdrų apsaugos aktualijas įvairiose šalies medijose;
- Vizualinės IT medžiagos apie žuvėdrų gyvenimą parengimas ir išplatinimas;
- Susitikimai su įvairių institucijų, susijusių su upinių ir mažųjų žuvėdrų bei jų buveinių apsauga, atstovais, mokymai šių rūšių apsaugą organizuojantiems valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų specialistams;
- Tarptautinis mokslinis seminaras, skirtas žuvėdrų ir kitų salose perinčių paukščių tyrimams bei apsaugai, taip pat baigiamoji projekto konferencija;
- Projekto žinių ir praktinės patirties perdavimas susitikimuose su įvairiomis institucijomis, suinteresuotomis upinių ir mažųjų žuvėdrų apsauga, tarp jų ir įvairiomis organizacijomis europiniu lygmeniu.

Kas toliau?

Pasibaigus projektui rūpestis upinių ir mažųjų žuvėdrų apsauga, tikimės, tik stiprės. LOD darbuotojai parengė 5 žuvėdrų apsaugai svarbių teritorijų (Novaraisčio ir Niedaus draustinių, Nemuno salų ties Lipliūnais, Kretuono ežero ir Vasaknų tvenkinių) gamtotvarkos planus. Juose artimiausiam dešimtmėčiui numatytos žuvėdrų apsaugai skirtos praktinės priemonės, kurių įgyvendinimu pirmiausia turės pasirūpinti už šių teritorijų priežiūrą atsakingos saugomų teritorijų direkcijos.

Taip pat parengti nauji upinių žuvėdrų ir atnaujinti mažųjų žuvėdrų apsaugos planai. Juos papildė veiksmų planai, kurie numato šių rūšių apsaugos priemones ne tik joms skirtose saugomose teritorijose. Tam išskirti 6 Nemuno upės ruožai.

Projekto metu įsteigta nauja saugoma teritorija – Nemuno salos ties Lipliūnais, kuri yra svarbi perinčioms mažosioms žuvėdroms. Šio statuso suteikimas turėtų užtikrinti būtiną rūšies apsaugą. Be to, projekto metu įgyvendinus upinių žuvėdrų apsaugai būtinas priemones ir įsikūrus gausioms žuvėdrų kolonijoms, Sartų regioninio parko ir Blinstrubiškio miško paukščių apsaugai svarbių teritorijų saugomų rūšių sąrašai papildyti upine žuvėdra. Tai atsispindi naujai parengtuose šių teritorijų apsaugos tiksluose, kuriuos rengiant kartu su Aplinkos ministerijos ir mokslo institucijų specialistais dalyvavo projekto ekspertai. Apsaugos tikslai buvo parengti visoms žuvėdrų apsaugai svarbioms teritorijoms. Juose nurodyti ambicingi mažųjų ir upinių žuvėdrų apsaugos siekiai.

Projekto specialistai parengė specialias priemones, numatančias žuvėdrų veisimosi buveinių formavimą šalies akvakultūros ūkiuose. Joms pritarė Žemės ūkio ministerija tam numatydamą finansavimą ir specialios paukščių apsaugai skirtos ES lėšomis finansuojamos aplinkosauginės programos. Šias priemones įgyvendinus žuvininkystės tvenkiniuose žuvėdros ras naujų perėti tinkamų vietų.

Projekto metu atkurtos arba tinkamai žuvėdroms sutvarkytos teritorijos nebus apleistos, nes projekte numatyti šių vietovių palaikymo darbai, kurie išsamiai aprašyti specialiai parengtame vadinamajame „After-LIFE“ plane. Šiame plane numatyta, kad tęstinius gamtotvarkos darbus pirmiausia tęs projekto partneriai – Lietuvos ornitologų draugija, Dzūkijos ir Suvalkijos saugomų teritorijų direkcija, taip pat Vidaus vandenų kelių direkcija. Tam bus naudojama projekto metu įsigyta įranga, taip pat remiamasi įgyta patirtimi. Darbuose talkins ir kitų saugomų teritorijų direkcijos.

Projektas numato ir ambicingą naujų žuvėdrų veisimosi buveinių tinklo plėtrą. Daugiausia dėmesio bus skiriama Nemuno upei, Kuršių marioms ir žuvininkystės tvenkiniams. Net ir pasibaigus projektui tokias iniciatyvas inicijuos ir savo žiniomis bei techniniais pajėgumais talkins projekto partneriai.

Projektas

**„Suinteresuotų institucijų pajėgumų
pritaikymas gerinant upinių ir mažųjų
žuvėdrų apsaugos būklę Lietuvoje“
(LIFE17 NAT/LT/000545)**

www.lifeterns.lt

Rengėjai:

Drobėlis Eugenijus

Karlonienė Justina

Raudonikis Liutauras

Projekto partneriai:

Lietuvos ornitologų draugija

AB Vidaus vandens kelių direkcija

Suvalkijos – Dzūkijos saugomų teritorijų direkcija

UAB „EKO STOMA“

Bendrai finansuoja
Europos Sąjunga

Lietuvos
Respublikos
aplinkos
ministerija

EKO STOMA
UAB

Bendrai finansuoja Europos Sąjunga. Šiame leidinyje išreiškiamas požiūris yra vien tik jo autoriaus ir nebūtinai atspindi oficialią Europos Sąjungos ar CINEA nuomonę. Nei Europos klimato, infrastruktūros ir aplinkos vykdomoji agentūra (CINEA), nei Europos Sąjunga nėra atsakingos už leidinyje teikiamos informacijos panaudojimą.